

JE MATEŘSTVÍ PŘIROZENOST? / ROMANA VOLEJNÍČKOVÁ

BADINTER, ELISABETH. 2011. *THE CONFLICT: HOW MODERN MOTHERHOOD UNDERMINES THE STATUS OF WOMEN*. NEW YORK: METROPOLITAN BOOKS.

Úvodní kapitola knihy se jmenuje „Tichá revoluce“. Tímto názvem autorka udává tón celé knihy – v každé kapitole Badinter ukazuje konkrétní příklady působení této tiché revoluce, která postupně mateřství definuje jako přirozené. Podle autorky je důležité vynést atributy tiché revoluce na světlo a odhalit tak argumenty, které mateřství odhalí v úplně jiném světle. Zároveň dodává, že není náhodou, že v současnosti je stále silnější tlak na přirozenost mateřství. Autorka tento názor ilustruje na příkladu ekonomické krize – v době krize to byly ženy, které odcházely z pracovního trhu domů, protože je zde čekal i další úkol, být matkou. Pro ženy byla tato volba lepší než nezaměstnanost. Muži však setrvali na pracovním trhu a stali se opět hlavními živiteli rodiny. Ekonomická krize tak prohloubila rozdíly mezi pohlavími. A s odsunem žen zpět do domácnosti jdou ruku v ruce další situace, které ženy čím dál více upoutávají k jejich mateřské roli. Na druhé straně však ženy dnes mají jiné životní zkušenosti. Mají zkušenost se zaměstnáním, kariérou, získaly ekonomickou nezávislost i pocit sebevědomí. Současná životní situace matek je tudíž novými zkušenostmi zásadně ovlivněna. Podle Elisabeth Badinter mají současné matky na výběr ze tří možností: a) podlehnout tiché revoluci a přijmout naplno mateřské povinnosti, b) odmítnout mateřství a vystavit se tak sociální nevoli okolí, c) neustále balancovat mezi několika rolemi, které s sebou přinášejí vnitřní konflikty a neustálé rozhodování, která role je v daném okamžiku prioritou (zda pracující či pečující role).

Již od začátku knihy Elisabeth Badinter nastiňuje myšlenku, že za vnímáním mateřství jako centra života ženy stojí společenské změny a společenské ideologie. Poselství

knihy však nezní „intenzivní mateřství je špatné“, ale cílem knihy je ukázat, že za mateřskými pudy a instinkty stojí vykonstruované pojetí naturalismu, ne příroda. V průběhu celé knihy autorka na základě různých příkladů tuto myšlenku ilustruje. Již na začátku knihy Badinter popisuje, jaký vliv mají reprodukční technologie na život ženy – v 70. letech se stala antikoncepce dostupnou pro ženy v západním světě. V krátkém období tak ženy získaly dvě věci, za prvé získaly kontrolu nad vlastními těly, a za druhé možnost volby, možnost rozhodnout se, kdy a kolik budou mít děti, ale také možnost rozhodnout se zůstat bezdětnou. Možnost volby učinila z mateřství životní situaci, která má vícero podob – je možné mít velkou rodinu, mít pouze jedno dítě, nebo zůstat bez dětí. Zároveň možnost volby otevírá prostor pro další zdroje osobního naplnění – mateřství pro mnoho žen není jedinou možností pro naplněný a spokojený život (autorka toto tvrzení dokládá několika mezinárodními výzkumy podporujícími její tvrzení), dnes náš život naplňuje práce, koníčky a různé možnosti, jak trávit volný čas. Na druhou stranu mít možnost se rozhodnout může v určité situaci znamenat osobní konflikt – ženy jsou často vystaveny konfliktu mezi různými touhami a potřebami. Nicméně autorka v této úvaze ukázala, že pokud je mateřství otázkou volby, nemůže být zároveň instinktem či pudem (ty nám volbu neumožňují).

V další části knihy autorka objasňuje, proč je mateřství neustále chápáno jako přirozenost ženy a proč nereflexuje sociální a kulturní vlivy. Podle autorky můžeme příčiny najít v rozvoji následujících oborů a teorií: a) ekologie, b) behaviorální teorie, c) esencialistický feminismus. Podstatou ekologie je najít rovnováhu mezi člověkem a přírodou.

ZPRÁVA Z WORKSHOPU TĚLO A TĚLESNOST VE FEMINISTICKÉ TEORII A VÝZKUMU / Blanka Nyklová

Dne 11. května se v pražském Akademickém centru konal workshop *Tělo a tělesnost ve feministické teorii a výzkumu uspořádaný Jaroslavou Hasmanovou Marhánkovou z katedry sociologie FF ZČU v Plzni a Kateřinou Kolářovou z katedry genderových studií FHS UK v Praze. Workshop uvedla profesorka Margrit Shildrick přednáškou „Remembering the body: fleshing out feminist theory“¹, v níž shrnula vývoj feministického vztahování se k tělu a tělesnosti. Připomněla, že feministická teorie v rámci fenomenologické tradice (po zásadních esejích Iris Marion Young) začala prozkoumávat a zpochybňovat binární opozici tělo – mysl a pod vlivem studií vědy a techniky a Donny Haraway se zaměřila na interakce a samotné hranice těla a tělesnosti. Právě Shildrick se přitom zaměřuje na nestálost těla, jež pro své vymezení vždy závisí na dalších tělech, a je tedy neustále uskutečňováno jako nestálá forma existence. Feministická teorie začala reflektovat vědecký vývoj, jenž se těla přímo týká, a zaměřila se na dopady nových možností protetiky, farmaceutických přípravků, transplantací nebo sekvencování lidského genomu pro pojmání lidství jako takového, zejména v rámci posthumánního feminismu. Pozornost se nově soustředí na hybriditu těla i na tělo jako asambláž. Zásadním poselstvím úvodní přednášky byla výzva k tvorbě nové bioetiky, která nebude založena na výlučnosti lidského těla a subjektu v opozici ke všem ostatním tělům. Na to v rámci navazující debaty reagovala Kateřina Kolářová, která upozornila na paradoxy současné situace, kdy např. zvířata nemají v současných úvahách o bioetice, třeba v souvislosti s transplantacemi, místo. Je tomu tak přesto, že „já“ se mění každou transplantací, jak ukazují kupříkladu výzkumy lidí po transplantaci srdce. Zároveň je třeba do etiky začlenit i nebezpečí, jež s sebou vědecké objevy nesou. Jak upozornila Jaroslava Hasmanová Marhánková, transplantace přímo souvisejí s vakcinací, přičemž prá-*

S ohledem na mateřství lze hovořit o mnoha aspektech, kde narážíme na konflikt mezi přírodou a člověkem, například použití jednorázových a látkových plenek, přirozený porod nebo využití epidurální anestezie a dalších uklidňujících léků apod. Příkladem, který nejvíce ilustruje snahu definovat mateřství jako přirozené, je kojení. Od 70. let se objevují teorie, které znovu objevují fakt, že ženy jsou savi, tudíž matky musí své děti kojít. Prvotní kontakt matky a dítěte je odrazovým můstkem pro rozvoj intimního vztahu matky a dítěte, jako by si kojením ženy vytvářely s dítětem vlastní svět. Zvýznamnění živočišného potenciálu ženy jen umocňuje naturalistický pohled na mateřství. Svou trochou do mlýna přispěly i behaviorální teorie, které definují kojení nebo bonding (přiložení dítěte na hrud matky ihned po porodu) jako záruku a základ dobrého vztahu matky a dítěte. V neposlední řadě druhá vlna feminismu přinesla kulturní radikální feminismus, který zdůrazňoval rozdílnost mezi muži a ženami a ženství vnímal jako hodné oslav a úcty. S tím souvisí i oslava ryze ženských schopností a dovedností, mateřství nevyjímaje. Mateřství tak podle radikálního feminismu má být nejen oslavováno, ale i samotné ženy jej mají vnímat jako poslání, protože jen ony mohou mít s dětmi vztah, který muži mít nemohou. Každý z těchto tří prvků posílil již tak silný argument o přirozenosti mateřství. Badinter ale ukazuje, že proti každému z těchto tří prvků a jejich argumentům lze vznést patřičné námitky, které „podkopávají“ pojetí přirozenosti mateřství. Autorka svoji tezi ilustruje na příkladu kojení. Kojení je poměrně ošemetné téma – být proti kojení je často interpretováno jako být proti zdraví samotného dítěte. Nicméně kojení a argument o tom, že žena je savec, a tak musí dítě kojít, protože kojení z lahvičky je „proti přírodě“, ztrácí na síle, pokud se podíváme do historie. Badinter v jedné ze svých minulých knih jasně ukázala, že před několika stoletími bylo kojení pod úroveň žen z vyšší a vyšší střední třídy a děti byly ihned po narození posílány ke kojným. Badinter

tudíž ukázala, že dříve matky rozhodně nejednaly na základě této předpokládané přirozenosti, ale spíše naopak, a je tudíž otázkou, zda je možné argument přirozenosti člověka opírat o nějaký ahistorický přirozený stav. Autorka ukázala, že do podoby mateřství vstupují i jiné faktory než pouze přirozenost. Mateřství se tak v tomto světle ukazuje být sociální a historickou konstrukcí spíše než otázkou přirozenosti. Podobně byly vyvráceny i další argumenty propagující kojení, že kojení zaručí vyšší inteligenci u dětí, lepší vztah s rodiči, méně konfliktů apod., protože další mezinárodní studie, které autorka cituje, nenašly žádnou podporu těchto tvrzení a spíše poukazují, že vztah dítěte a matky je ovlivněn i kulturními, sociálními, ekonomickými či politickými podmínkami, nejen kojením. A v neposlední řadě Badinter předestírá i argumenty proti kulturnímu feminizmu, a to z řad jiných proudů feminismu, které naopak mateřství vnímaly v kontextu moderních sociálních institucí jako omezující.

Autorka dále v knize věnuje velký prostor kojení, protože to je v současné době velmi silným znakem dobrého, popřípadě špatného mateřství. Dnes existuje spousta organizací a hnutí, které apelují na matky, aby své děti kojily, zároveň však naprosto devalvují ženy, které kojít nemohou nebo nechťejí. Na případu kojení Badinter ilustruje další příklad osobního konfliktu matky – pokud se matka rozhodne nekojit, vystavuje se nálepce „sobecká matka“, pokud se však matka rozhodne kojít, jak se tento stav promítne do její identity? Stane se z ní ta správná a dobrá matka, nebo se začne vnímat jako zdroj jídla pro dítě bez pocitů a potřeb? A pokud se rozhodne kojít, bude muset být v prvních měsících dítěti k dispozici – najednou už nebude samostatná entita, ale její existence bude spojena s dalším člověkem. Být matkou znamená čelit různým osobním konfliktům. Rétorika přirozenosti mateřství zabezpečuje tzv. hladký průběh mateřské role – protože jsme jako ženy ovlivněny pudry a instinkty, vše děláme přirozeně, nevystavujeme se žádné ná-

vě vakcíny jsou často jiného než lidského původu, a tak není udržitelná představa, že lze nadále uvažovat o jiném než právě posthumálním těle.

Cílem workshopu bylo podle jeho organizátorek nabídnout prostor pro představení témat, jež se těla a tělesnosti týkají, a to na přích obory. Zároveň měl workshop pomoci nastínit nové směry, jež jsou v českém prostředí zatím opomíjeny. Mohli jsme tak vyslechnout příspěvky z různých oborů. Například Radka Dudová ze Sociologického ústavu AV ČR představila výzkum týkající se konceptu tělesného občanství a integrity žen v kontextu prostituce a interrupce. Historička Michaela Appeltová shrnula svůj doktorandský výzkum v příspěvku s výmluvným názvem „Tloustnout znamená stárnout: Problém obezity v normalizačním Československu“. Antropoložka Jitka Skálová se věnovala tomu, jak se žije HIV pozitivním v kontextu homofobní České republiky, kdy se jako zásadní ukazuje heteronormativita a heterosexismus české společnosti. Zastoupena byla i sociální geografie prostřednictvím příspěvku Roberta Osmana a Lucie Pospíšilové, kteří se zaměřili na vztah nevidomých (těl) a prostoru. Interdisciplinární složení přednášejících někdy vedlo ke kýžené diskusi, jindy se podařilo odkrýt prostor, kam se většina z účastnic a účastníků zatím nevzdala, jako tomu bylo třeba u příspěvku Victorie Schmidt a Mikhaila Tsyganova o eugenickém diskursu v českých filmových pohádkách z doby normalizace.

Poznámky

1 Volně lze přeložit jako „Vzpomínky na tělo: rozvíjení feministické teorie“.